

SZŰCS ADÉL

IDENTITÁS, KULTÚRA, TUDOMÁNY – A MOLDVAI MAGYARSÁG KUTATÁSA

A moldvai magyarság kutatása a 21. században. Tanulmányok Domokos Pál Péter tiszteletére, Szerk.: Iancu Laura, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2021, 264 oldal

2021-ben az Eötvös Loránd Tudományos Kutatási Hálózat (ELKH) támogatásával a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete tanulmánykötetet jelentetett meg Domokos Pál Péter tiszteletére, mely a moldvai magyarság kutatásának különböző lehetőségeit/aspektusait mutatja be. A tanulmánykötetet Iancu Laura szerkesztette, szerzői között egyaránt megtalálhatók az ELKH kutatói, csakúgy, mint külső tudományos intézmények/műhelyek munkatársai, például az Erdélyi Múzeum Egyesület tagjai.

A tanulmánykötet remek kezdeményezés arra, hogy bemutassa a moldvai magyarság kutatásának lehetőségeit. A szerkesztő igyekezett a legtöbb tudományterület képviselőit bevonni, a nagyon különböző tudományok képviselőit pedig összekötni Domokos Pál Péter személyén és munkásságán keresztül. A könyv méltó emléket állít az 1992-ben elhunyt néprajzkutatónak, a „csángók apostolának”, a számos tudományterületről érkező tanulmányok mind alátámasztják Domokos Pál Péter tudományos kutatásainak és ezek eredményeinek sokszínűségét. Kifejezetten érdekes volt betekintést nyerni egy néprajzi polihisztor gondolkodásmódjába, és megismerni motivációit. Ahogy Iancu Laurától megtudhattuk az Előszóban; a kötet a 2021 szeptemberében, Domokos Pál Péter tiszteletére tartott *Korszakok, állomások és fordulóponatok a moldvai csángómagyarok kutatásában* című konferencián elhangzott előadásokat tartalmazza. Az előadásokat két nagyobb csoportba lehetett osztani: 1. a Domokos Pál Péter munkásságával, tudományos érdemeivel foglalkozó előadások, 2. az utóbbi évek néprajzi kutatásainak eredményei. Ennek fényében a tanulmánykötet tartalmaz történeti, tárgyi néprajzi, folklorisztikai, zenetudományi, antropológiai, társadalomtörténeti tanulmányokat, de még úti beszámolókat is. Minden egymást követő tanulmány egy újabb tudományterületre kalauzolja el az olvasót.

A kötet, mivel nagyon sok tudományterületet szeretett volna bevonni, sok terület eredményeit szerette volna közölni, nagyon változatosra sikerült, mely egyszerre volt pozitív és negatív. A könyv valóban a fentebb említett két kategória mentén igyekszik rendezni a tanulmányokat, mégis a kötetben hiányzik a koherencia. Egymást követik a nagyon különböző tematikájú tanulmá-

nyok például a tanulmánykötet elején olvashatjuk Kővári Réka és Medgyesy S. Norbert zenetörténeti tanulmányait, majd hirtelen témát váltunk és Iancu Laura történeti tanulmányát olvashatjuk Domokos Pál Péter Boldog Oláh Jeremiásról szóló kutatásairól. Ez a nagyfokú tematikus „ugrálás” nagyon megnehezíti az olvasást és a megértést, célszerű lett volna a tanulmányokat jobban tematizálni, ilyen tematikus egységet képezhetett volna például a zenetörténeti vagy folklorisztikai tanulmányok halmaza.

Minden szerző igyekezett munkájában reflektálni Domokos Pál Péter munkásságára, hol szorosabban, hol lazábban megjelenítve a kapcsolódási pontokat. Ez utóbbira említjük Mirk Szidónia Kata tanulmányát, mely noha kultúra- és társadalomtörténeti szempontból nagyon érdekes (egy csíki középiskolai néprajz szakosztály gyűjtőmunkája környező falvakban), de kevés szálal kapcsolódik Domokos Pál Péterhez (egy rövid ideig a szakosztály az ő nevét viselte), csakúgy egyébként mint a moldvai csángókhöz (a gyűjtés főképpen Székelyföldön zajlott).

A tanulmánykötetben Iancu Laura bevezetője után Halász Péter tanulmányát olvashatjuk Domokos Pál Péter és Kájoni János kapcsolatáról. A Kájoni-kutatásról szóló historiográfiai ismertetés után Halász azt mutatja be, hogy a Cationale Catholicum énekei miben segítették Domokos Pál Péter gyűjtését a moldvai csángók körében, milyen volt az énekeskönyv ismertsége a helyiek körében, miként segítette az itt élőket a magyar nyelvű éneklés megőrzésében Kájoni gyűjteménye.

A tanulmánykötet következő két tanulmánya arról szól, hogy a római katolikus egyház szolgálatában álló, de nem papi értelmiségiek miképpen járultak hozzá a moldvai magyarság kultúrájának megőrzéséhez; a vallási élet; mint közösségösszetartó erő építéséhez, miközben a misézés csak román nyelven volt lehetséges. Seres Attila levéltári források és magánlevelezések segítségével Péter Gergely bogdánfalvi kántortanító életútját dolgozza fel, és bemutatja, hogy a tanító Moldva különböző falvait járva miként gondozta a magyar nyelvű lakosok vallási életét. Ő például jó kapcsolatot ápolt a csíksomlyói ferencesekkel, ezért tőlük hozott ereklyéket, szent tárgyakat, melyeket aztán eladott a csángó falvakban. A helyi vallásosság jellegzetességeivel foglalkozik Tánczos Vilmos kolozsvári professzor tanulmánya is, aki Andor János népi tanító és búcsúvezető életútján keresztül mutatja be azt, hogy a helyi közösség életéért tenni akaró személynek milyen lehetőségei voltak a közösség építésére: Andor a saját pénzén vett egy kis harmóniumot és magyar nyelven tanította énekelni a helyi lakosokat, sőt a II. világháború után belépett a kommunista pártba, mert úgy vélte, hogy a párt visszaszorítja majd a román nacionalizmust és ezáltal a csángók helyzete is némiképp jobb lesz.

A kötet következő két tanulmánya, Kővári Réka és Medgyesy S. Norbert írásai, melyek zenetörténeti tanulmányok kottaközlésekkel, illetve archív zenei felvételek elemzéseivel. A zenetörténeti előzmények bemutatása itt sem

mellékes, a kiindulási pont Domokos Pál Péter moldvai népzenei gyűjtése. Jáki Teodóz győri bencés szerzetes zenegyűjtéseit Medgyesy S. Norbert mutatja be, Kővári Réka pedig a Kájoni-örökség szerepét elemzi a kurrens moldvai gyűjtésekben. Azontúl, hogy a kutatók közlik és interpretálják a zenei anyagot, segítik az olvasót abban is, hogy milyen intézményekben milyen felvételeken kutathatók a moldvai anyagok például: ELKH Zenetudományi Intézet, Hagyományok Háza. A zenei tanulmányok természetesen kultúrtörténeti aspektusból is megközelítik a moldvai gyűjtéseket például Medgyesy a moldvai lészpedi betlehemes játékok bukovinai székely kapcsolatait is bemutatja.

A zenei témájú tanulmányok után Iancu Laura tárja elénk Domokos Pál Péter Boldog Oláh Jeremiással kapcsolatos munkásságát. Elemzi azokat a dokumentumokat, levéltári forrásokat, amelyeken keresztül Boldog Oláh Jeremiás megismerhető, de az is érdekli, hogy a Jeremiás-kultusz hogyan terjedt el Erdélyben. Kutatása még kezdeti fázisban van, újabb eredmények a jövőben várhatók, ezért tanulmánya is főképpen a historiográfiai előzmények bemutatására szorítkozik. Nagy figyelmet szentel a Boldog Jeremiáshoz köthető emlékezet a szent életű származásához (román vagy csángómagyar) kapcsolódó nacionalista viták felvázolásának is.

Iancu Laura történeti tanulmánya után két társadalomtörténeti, identitástörténeti tanulmány következik Makkai Béláé és Péntek Jánosé, akik a középkortól a keleti blokk összeomlásáig mutatják be a csángók történetét, a róluk- és saját magukról alkotott kép változását. A tanulmányok időbeli és vizsgálati módszertani szempontból is igen szélesek. Míg Péntek János a csángó történelmet három nagyobb szakaszra bontja: Madéfalva előttire és utánra, valamint az 1989 utáni periódus, addig Makkai Béla „csak” a dualizmus és a diktatúra bukása közötti időszak történelmét mutatja be. Mindkét szerző különböző identitásképző fogalmak mentén vizsgálja a csángók helyzetét (földrajzi, nyelvi és vallási elszigeteltség), és bemutatja, hogy ezek miként járultak hozzá a moldvai kultúra fennmaradásához, miként öltöttek azok sajtóságot „moldvai arcot”. Péntek például bemutatja azt, hogy a román nyelvű misézés, de magyar nyelvű mindennapi vallásgyakorlat miként eredményezte egy sajátos helyi vallásosság létrejöttét, mely nagyban különbözött a világegyház vallásgyakorlatától. Mindkét szerző nagy hangsúlyt fektetett a csángó szó definiálására; a csángók etnikai elkülönülésének hangsúlyozására. Céljuk az, hogy a csángókra ne ezt, az eredetileg gúnynévként funkcionáló szót használják, de sem a magyart, sem a székelyt, hanem a *csángómagyart*.

A történeti tanulmányok után újfent egy zenei tanulmány következik Pávai Istvántól, aki saját szászkúti gyűjtéseiről írt, ami azért vált zenetörténeti érdekessé, mert Szászskúton a katolikus népi énekekben református dallamok is megjelentek. Nagyon érdekes volt továbbá azt látni, hogy Pávai *Perem-*

világ című marosvásárhelyi rádióműsorában miként igyekezett bemutatni az európai kisebbségek, köztük a moldvai csángók kultúráját.

Pávai István tanulmánya után két nyelvészeti tanulmány következik, melynek szerzői Vargha Fruzsina Sára és Jávor-Szelid Veronika voltak. Az előbbi tanulmánya igazából egy kutatási projekt ismertetés, mely a Kolozsvári Egyetem kiváló professzorának, Tánczos Vilmosnak gyűjtésein alapul. Az ő kutatási eredményeit viszi tovább az ELKH Nyelvtudományi Intézete, melynek célja egy új adatbázis létrehozása, melynek neve 2021-től *A moldvai magyar nyelv: Adatbázis-építés és grammatikai kutatások*. Vargha bemutatja azt is, hogy a digitális eszközök miként járulnak hozzá a nyelvészeti kutatások jobb megértéséhez, valamint a régi nyelvészeti jelenségek, például *szelypelés* újszerű kutatásához.

Jávor-Szelid Veronika tanulmánya némiképp kilóg a kötetből komplexitása miatt, ugyanis több tudományterület módszereit használva írta meg tanulmányát. Legfőképpen kognitív nyelvészeti szempontból vázol szellemi- és tárgyi néprajzi emlékeket. Témája a szerelem, szexualitás és szakralitás kapcsolata a népdalokban és a kelengyeláda díszítésének kultúrájában. A kognitív nyelvészetre jellemző módszertannal a metaforikus és metonimikus jellemzéssel mutatja be a termékenységhez, családi élethez kapcsolódó népdalokat, illetve kelengyéket. A *gender studies* módszereit alkalmazva újszerűen foglalkozik a nők helyzetével, akiket az emberi termékenységben való szerepük miatt a szakrális szférához közelebb állónak, és nem alárendelt személyeknek mutat be. Ezek mellett pedig alkalmazza az antropológiában ismert beavatási rítus/szertartás módszertanát is, hiszen amellet foglalt állást, hogy az általa bemutatott népdalok és tárgyak mind a felnőtt női létbe való átmenetként értelmezhetőek.

A tanulmánykötetet három olyan tanulmány zárja, amelyek tematikájukban nem kapcsolódnak szorosan a fentebb vázolt zenetörténeti vagy társadalomtörténeti témákhoz. Mirk Szidónia Kata a két világháború közötti székelyföldi Mária kongregáció néprajzi szakosztályának munkásságát tárta fel. Csíkszeredában a helyi római katolikus gimnázium harmadikos diákjai saját falvaikban végeztek néprajzi gyűjtőmunkát, melynek eredményeit a saját maguk által kiadott *Határőr* című lapban mutatták be. Sajnos a lap teljes kiadása még várat magára, a forráshoz való hozzáférés igen nehézkes.

Fodor Katalin azt vizsgálja, hogy az 1970-es évektől jelenkorunkig milyen lehetősége volt a magyarországi néprajz szakos hallgatónak a külföldi magyarok közötti gyűjtésre és miként zajlottak a gyűjtések a moldvai csángók között, valamint, hogy kiknek volt köszönhető a magyar fiatalok sikeres gyűjtőmunkája. Különösen érdekes volt olvasni a torinói gyűjtésről, ahol az ott élő moldvai csángó vendégmunkásokkal készítettek interjúkat a diákok. Ez az aspektus nagyon jól megmutatta, hogy a néprajztudománynak milyen – sokak által talán nem is sejtett – lehetőségei vannak a népi kultúra kutatására.

A kötet utolsó tanulmányát Pozsony Ferenc írta, aki bemutatja azokat az erdélyi múzeumokat, ahol a legtöbb csángó emléket őrzik. Ilyen a Bákó megyei Antonescu Központ, valamint azoknak a néprajzosoknak a munkáját, akik a gyűjtemények létrejöttét segítették: Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán.

Nehéz jó összefoglalást írni a recenzió végén, hiszen a tanulmánykötet nagyon sok témát dolgozott fel, sok kutatási kérdést vázolt és még annyival többre is kereste a választ. Azonban, ami összekötötte a tanulmányokat az a nagymértékű tisztelet Domokos Pál Péter munkássága és a csángó kultúra iránt. Összeköti a tanulmányokat továbbá a hivatástudat, a moldvai kultúra megőrzésére tett fáradhatatlan tenni akarás. A szerzők tudják, hogy ez az ősi világ haldoklik, vagy talán már meg is halt, mégis, a reményt nem feladva ezen kutatók igyekeznek megőrizni e világ még velünk lévő maradványait. Csak reménykedhetünk, hogy sikerül e kultúra legfontosabb érdemeit megmenekíteni, mielőtt a csángómagyarok ősi kultúrája eltűnik a magyarság színpadáról.